

Druhá světová válka a protifašistický odboj očima veřejnosti – duben 2015

Technické parametry

Výzkum:	Naše společnost, v15-04
Realizátor:	CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Projekt:	Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.
Termín terénního šetření:	4. – 13. 4. 2015
Výběr respondentů:	Kvótní výběr
Kvóty:	Kraje (oblasti NUTS 3), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání
Zdroj dat pro kvótní výběr:	Český statistický úřad
Reprezentativita:	Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let
Počet dotázaných:	1011
Počet tazatelů:	235
Metoda sběru dat:	Osobní rozhovor tazatele s respondentem – kombinace rozhovorů PAPI a CAPI
Výzkumný nástroj:	Standardizovaný dotazník
Otázky:	OR.119, OR.120, OR.121, OR.122, OR.123, OR.124, OR.125
Zveřejněno dne:	30. dubna 2015
Zpracoval:	Jan Červenka

V letošním roce uplyne 70 let od porážky nacistického Německa spojenci, jež znamenala ukončení bojů druhé světové války v Evropě, a od konce této války jako takové, jež formálně nastal podpisem již dříve vyhlášené bezpodmínečné kapitulace Japonska 2. září 1945. Při této příležitosti byl do dubnového šetření Centra pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i., zařazen blok otázek zaměřených na téma druhé světové války a protinacistického odboje. Výzkum konkrétně zjišťoval názory veřejnosti na to, zda má dnes smysl připomínat si události druhé světové války, zda se tyto události připomínají dostatečně, málo, či přílišně, jak vnímají podíl jednotlivých proudů odboje a spojenců na osvobození Československa a v souvislosti s československým odbojem bylo zjišťováno, zda si lidé vybavují konkrétní události a osobnosti spojené s protifašistickým odbojem.

Tabulka 1: Je potřebné připomínat události II. světové války?¹ (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
Ano	73	80	76	76
Ne	13	8	15	14
Neví	14	12	9	10

Pozn.: Procenta ve sloupcích.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

¹ Znění otázky: „Domníváte se, že je potřebné připomínat události II. světové války?“

Jak ukazují výsledky v tabulce 1, tři čtvrtiny dotázaných (76 %) soudí, že je potřebné připomínat druhou světovou válku a události z jejího průběhu, 14 % vyjádřilo názor opačný. Potřeba udržovat či posilovat historické vědomí ve vztahu k největšímu válečnému konfliktu v dějinách tak zůstává i sedmdesát let od jeho ukončení velmi silná. V porovnání s rokem 2004, kdy jsme stejnou otázku pokládali v našem tehdejší listopadovém šetření naposledy, se situace v tomto ohledu nijak nezměnila a statisticky srovnatelný je aktuální výsledek i se stavem zaznamenaným před dvaceti lety v dubnu 1995. Jen před patnácti lety, v dubnu 2000, byl v šetření v odpovědi na stejnou otázku zaznamenán statisticky významně vyšší podíl souhlasu (o čtyři procentní body) a nižší podíl nesouhlasu (o šest procentních bodů), jinak se rozložení názorů na tuto otázku jeví jako dlouhodobě stabilní.

Z podrobnější analýzy výsledků vyplynulo, že významnými faktory, které diferencují pohled na výše uvedenou otázku, jsou věk, vzdělání a zájem o politiku dotázaných. Mínění o potřebnosti připomínání událostí druhé světové války stoupá s přibývajícím věkem. Zatímco ve skupině nejmladších respondentů ve věku do 30 let byl podíl odpovídajících „ano“ těsně pod úrovní dvou třetin, mezi dotázanými, kteří již překročili šedesátku, si více než čtyři pětiny myslí, že druhou světovou válku je potřebné si připomínat. Celkové rozložení názorů podle věkových kategorií zachycuje tabulka 2, z níž je ovšem zároveň patrné, že před více než deseti lety (při posledním srovnatelném výzkumu) byly difference z hlediska věku výraznější.

Tabulka 2: Potřebnost připomínání událostí II. sv. války podle věku (%)

	listopad 2004			duben 2015		
	ano	ne	neví	ano	ne	neví
15 až 19 let	55	26	19	64	15	21
20 až 29 let	66	18	16	65	21	14
30 až 44 let	77	16	7	72	16	12
45 až 59 let	82	11	7	80	12	8
60 a více let	90	9	1	83	10	7

Pozn.: Procenta v řádce.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

Z hlediska vzdělání sdílejí názor, že události druhé světové války je třeba připomínat, relativně častěji dotázaní s vysokoškolským vzděláním (87 %), naopak méně často tento názor zastávají ti, kteří mají pouze základní vzdělání (65 %). Souhlas výrazně častěji vyjadřovali lidé, kteří se podle svých slov o politiku zajímají (84 %), naopak méně se k němu přiklánějí ti, kdo se o politiku „vůbec nezajímají“ (56 %). Podle stranických preferencí souhlas s myšlenkou o potřebnosti připomínání druhé světové války relativně častěji vyjadřovali příznivci ČSSD, naopak výrazně menší počet souhlasících se objevoval mezi nevoliči.

Další otázka se týkala toho, jak moc se podle mínění občanů dnes připomínají události druhé světové války. Jak ukazují výsledky v tabulce 3, asi čtvrtina (26 %) respondentů vyjádřila názor, že se události druhé světové války v současnosti připomínají málo, o trochu méně než tři pětiny (56 %) dotázaných soudí, že je to dostatečné, a 8 % si myslí, že se události druhé světové války připomínají až příliš, přičemž desetina respondentů zůstala nerozhodnutá.

Jak rovněž ukazuje tabulka 3, oproti situaci před více než deseti lety, kdy v listopadu 2004 byla stejná otázka respondentům položena poprvé, o 14

procentních bodů vzrostl podíl těch, kdo si myslí, že události druhé světové války jsou připomínány dostatečně, a to hlavně na úkor podílu těch, podle nichž jsou tyto události připomínány málo (pokles o 17 procentních bodů).

Tabulka 3: Jak se připomínají události II. světové války?² (%)

	listopad 2004	duben 2015
málo	43	26
dostatečně	42	56
příliš	6	8
neví	9	10

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Mínění, že druhá světová válka je v současnosti připomínána málo, zastávají výrazně častěji lidé ve věku od šedesáti let, dotázaní, kteří se politicky řadí jednoznačně na levici, voliči KSČM a ti, kdo se o politiku zajímají. Naopak za přílišný zájem o události druhé světové války častěji označují dotázaní se základním vzděláním a lidé, kteří se o politiku vůbec nezajímají. Jako dostatečné připomínání událostí druhé světové války hodnotí ti, kdo preferují ANO. Ti, kdo si myslí, že by se události druhé světové války měly připomenout, častěji uvádějí, že se připomínají dostatečně nebo i málo, zatímco podle těch, kdo s připomínáním událostí spojených s druhou světovou válkou nesouhlasí, jsou tyto události připomínány příliš.

V další části výzkumu jsme se zaměřili na hodnocení významu československého domácího i zahraničního odboje pro osvobození Československa.³

Tabulka 4a: Hodnocení významu čs. domácího odboje při osvobození Československa (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	28	29	21	22
významný	39	38	47	45
málo významný	14	12	15	11
nevýznamný	2	3	2	1
neví	17	18	15	21

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

² Znění otázky: „Připomínají se podle Vašeho názoru události II. světové války v současné době málo, dostatečně nebo příliš?“

³ Otázka: „Jak byste hodnotil význam československého domácího, východního a západního odboje pro osvobození Československa?“

Tabulka 4b: Hodnocení významu čs. východního odboje při osvobození Československa (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	26	26	23	19
významný	41	39	47	44
málo významný	12	11	11	10
nevýznamný	1	3	1	2
neví	20	21	18	25

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 4c: Hodnocení významu čs. západního odboje při osvobození Československa (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	27	29	25	21
významný	43	41	46	45
málo významný	10	8	9	8
nevýznamný	1	2	2	2
neví	19	20	18	24

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Jak je patrné z výsledků zachycených v tabulkách 4a až 4c, role čs. odboje při osvobození Československa, ať už odboje domácího nebo zahraničního na západě či východě, je hodnocena převážně jako významná. Celkově za „významný“ nebo dokonce „velmi významný“ označilo 67 % respondentů odboj domácí, 66 % zahraniční odboj na západě a 63 % zahraniční odboj na východní frontě. Porovnání s předchozími výzkumy ukazuje, že oproti výzkumu z listopadu roku 2004 u všech tří hodnocených složek odboje se významně zvýšil podíl nerozhodných odpovědí (o 6 až 7 procentních bodů), což se v případě domácího odboje projevilo poklesem podílu těch, kdo jej hodnotili jako „málo významný“ či „nevýznamný“ (o pět procentních bodů), naopak v případě zahraničního odboje se to promítlo do snížení podílu těch, kdo jej označují jako „velmi významný“ nebo „významný“ (na východě o sedm procentních bodů, v případě západního odboje o pět procentních bodů).

Analýza ukázala, že u všech tří složek čs. odboje s klesajícím věkem, snižujícím se stupněm nejvyššího dokončeného vzdělání a s přechodem mezi pohlavími od mužů k ženám výrazně narůstá podíl odpovědí „neví“. Pokud jej vynecháme, pak jediným statisticky významným rozdílem, který se v šetření objevuje, je vyšší hodnocení významu východního odboje mezi staršími respondenty z věkové kategorie nad 60 let. V kontextu předchozích otázek pak platí, že výrazně větší význam odboji připisují ti lidé, kteří si myslí, že je třeba si události druhé světové války i nadále připomínat, a zejména u odboje domácího a východního pak ti, kteří stávající připomínání válečných událostí pokládají za nedostačující.

Podobným způsobem jako hodnocení významu jednotlivých složek čs. odboje pro osvobození Československa jsme dále zkoumali názory na podíl

jednotlivých armád hlavních spojenců protihitlerovské koalice, Sovětského svazu, Spojených států, Velké Británie a armády Svobodné Francie při osvobození Evropy.⁴

Tabulka 5a: Hodnocení významu americké armády (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	38	39	34	31
významný	45	42	49	47
málo významný	6	8	7	11
nevýznamný	1	1	1	2
neví	10	10	9	9

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 5b: Hodnocení významu britské armády (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	21	26	22	16
významný	49	42	50	49
málo významný	14	14	14	18
nevýznamný	2	4	2	4
neví	14	14	12	13

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 5c: Hodnocení významu francouzské armády (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	13	14	11	10
významný	36	33	38	35
málo významný	29	28	30	28
nevýznamný	5	7	6	9
neví	17	18	15	18

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 5d: Hodnocení významu sovětské armády (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004	duben 2015
velmi významný	57	56	51	44
významný	30	32	36	41
málo významný	2	2	3	6
nevýznamný	1	1	1	1
neví	10	9	9	8

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

⁴ Znění otázky: „Jak byste hodnotil podíl jednotlivých spojeneckých armád při osvobození Evropy? a) Americké, b) britské, c) francouzské, d) sovětské.“

Z tabulek 5a až 5d vyplývá, že dotázaní připisují nejvýznamnější roli při osvobození evropského kontinentu sovětské armádě (85 % „velmi významný“ nebo „významný“), za kterou s určitým odstupem, byť se stále vysoce hodnoceným podílem na osvobození Evropy následují armáda Spojených států (78 %) a pak Velké Británie (65 %). Podíl jednotek Svobodné Francie na osvobození Evropy jako „velmi významný“ či „významný“ hodnotí méně než polovina dotázaných, i když při téměř pětinovém podílu nerozhodných odpovědí ti, kdo podíl francouzské armády hodnotí jako významný (45 %), stále ještě převažují nad těmi, kdo francouzský podíl na osvobození Evropy hodnotí jako málo významný nebo nevýznamný (37 %). Oproti situaci před více než deseti lety v listopadu 2004, kdy byla stejná otázka zkoumána naposledy, lze vidět u všech armád určitý pokles připisovaného významu. V případě sovětské armády se to projevilo poklesem podílu hodnocení „velmi významný“ o 7 procentních bodů od roku 2004 a dokonce o 12 procentních bodů v porovnání s rokem 2000, i když v součtu podílů „velmi významný“ a „významný“ je posun jen nepatrný. U americké armády nastal mezi roky 2004 a 2015 pětibodový pokles v součtu podílů „velmi významný“ a „významný“, u britské armády je to sedmibodový pokles a v případě armády svobodné Francie čtyřbodový.

Podobně jako u hodnocení významu čs. odboje pro osvobození Československa jsme i u hodnocení podílu jednotlivých spojeneckých vojsk zjistili vyšší podíl nerozhodných odpovědí mezi mladými lidmi, ženami a dotázanými s nižším vzděláním. Jinak se podle věku diferencovaly pouze názory na podíl sovětské Rudé armády při osvobození Evropy, který jako „velmi významný“ zdaleka nejčastěji hodnotili lidé starší 60 let. Relativně častěji jako „velmi významný“ hodnotí podíl sovětské armády i absolventi vysokých škol. Hodnocení významu americké armády se mírně zlepšuje se zlepšujícím se hodnocením životní úrovně. Hodnocení podílu sovětské, americké a v menší míře i britské armády se lišilo také v závislosti na politické orientaci respondentů. Zatímco roli americké a britské armády při osvobození Evropy za „velmi významnou“ označovali častěji lidé hlásící se k pravici, levicově orientovaní relativně více zdůrazňovali roli sovětské armády. U americké armády se pak objevil rozdíl mezi Čechami a Moravou, když na Moravě byl její význam hodnocen o něco níže.

V další části výzkumu jsme se opět vrátili k čs. protifašistickému odboji. Pomocí dvou otevřených otázek, na něž každý respondent mohl uvést až tři různé odpovědi, které se při zpracování braly v potaz, jsme zjišťovali, zda lidé znají bitvy, operace či akce, do nichž se zapojili příslušníci našeho odboje,⁵ a zda znají nějaké konkrétní osobnosti z čs. protifašistického odboje.⁶

Pokud jde o konkrétní aktivity čs. odboje, třetina dotázaných uvedla, že si na nic nevzpomíná nebo že nic takového nezná. Ostatní pak výrazně nejčastěji uváděli Karpatsko-dukelskou operaci, kterou mezi třemi možnostmi jmenovalo 23 % respondentů. Za ní následoval atentát na Heydricha (18 %), květnové povstání 1945 (10 %), letecká bitva o Anglii (10 %), obrana Sokolova (9 %), Slovenské národní povstání (8 %), boje v severní Africe, zejména Tobruk (5 %), účast našich letců v RAF obecně a jejich podíl na jiných operacích, než byla již uvedená letecká bitva o Anglii nebo vylovení v Normandii (5 %), výsadky na okupovaném území (5 %), vznik samostatné československé jednotky

⁵ Otázka: „Vzpomenete si v souvislosti s československým protifašistickým odbojem nebo československými vojáky v zahraničí na nějakou konkrétní bitvu, akci či operaci, které se zúčastnili?“

⁶ Otázka: „Vzpomenete si na některou z osobností československého domácího či zahraničního protifašistického odboje?“

v Sovětském svazu (4 %), Ostravskou operaci (3 %) nebo vylovení v Normandii (2 %).⁷

Pokud jde o konkrétní osobnosti, 37 % dotázaných uvedlo, že nikoho nezná nebo že si na nikoho nedokáže vzpomenout. Mezi třemi uvedenými možnostmi pak nejčastěji figurovali gen. Ludvík Svoboda (24 %), Edvard Beneš (12 %), Josef Gabčík (9 %), Jan Kubiš (7 %), Julius Fučík (6 %), kpt. Otakar Jaroš (5 %), pplk. Josef Mašín (5 %), atentátníci, kteří zabili Heydricha, obecně (4 %), Klement Gottwald (4 %), gen. Heliodor Píka (3 %), gen. František Fajtl (2 %), Jan Šverma (2 %), gen. Karel Klapálek (2 %), Jan Masaryk (2 %), pplk. Josef Balabán (1 %), kpt. Jan Nálepka (1 %), št. kpt. Václav Morávek (1 %), Adolf Opálka (1 %) a gen. František Peřina (1 %).⁸

Kromě otázek zaměřených na druhou světovou válku byla všem dotázaným ve výzkumu položena i hypotetická otázka ohledně toho, zda by se dobrovolně přihlásili k obraně České republiky, kdyby se ocitla ve vojenském ohrožení a kdyby oni měli takovou možnost.⁹

Tabulka 6: Dobrovolné přihlášení se k účasti na obraně země v ohrožení celkově, podle pohlaví a věku (%)

	celkem	muži	ženy	15-19	20-29	30-44	45-59	60+
rozhodně by se přihlásil	5	9	2	7	5	6	6	4
spíše by se přihlásil	17	25	9	26	19	20	21	7
spíše by se nepřihlásil	24	25	22	31	31	24	23	18
rozhodně by se nepřihlásil	46	34	57	18	35	39	43	67
neví	8	7	10	18	10	11	7	4

Pozn.: procenta ve sloupci.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., *Naše společnost 4. – 13. 4. 2015, 1011 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.*

Jak ukazují výsledky v tabulce 6, podíl občanů, kteří by byli podle svého tvrzení ochotni se dobrovolně zapojit do obrany země v případě jejího ohrožení, představuje méně než čtvrtinu (22 %), přičemž pouze 5 % by se v takovém případě „rozhodně přihlásilo“. I když v tomto ohledu existuje značný rozdíl mezi muži a ženami, ani u mužů podíl potenciálních dobrovolníků nedosáhl více než jedné třetiny (34 %). Významným faktorem je v tomto ohledu samozřejmě i věk, což je patrné zejména u kategorie lidí od šedesáti let výše, kde dvě třetiny uvedly, že by se rozhodně nepřihlásily, což ale spíš souvisí s jejich fyzickými možnostmi než s ochotou či neochotou jít bránit svoji zem. Analýza přitom ukázala, že častěji ochotu přihlásit se deklarují lidé s dobrou životní úrovní a se zájmem o politiku.

⁷ Ve výzkumu se objevila i řada jiných akcí nebo událostí spojených s odbojem, ale jejich výskyt byl statisticky neměřitelný vzhledem k četnostem do jednoho procenta.

⁸ Kromě vyjmenovaných se v odpovědích respondentů objevilo několik desítek dalších jmen, ale četnost výskytu u žádné z těchto osobností nepřekročila hranici celého 1 %.

⁹ Znění otázky: „Kdyby se Česká republika ocitla ve vojenském ohrožení a Vy byste měl možnost dobrovolně se přihlásit k účasti na její obraně, jak byste se rozhodl?“